

بررسی پیش‌بینی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر بر اساس احساسات خودکارآمدی و هیجان‌خواهی در بین دانشجویان

پروین بتواز*

عباس ابوالقاسمی**

چکیده

این پژوهش با هدف پیش‌بینی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر بر اساس احساسات خودکارآمدی و هیجان‌خواهی بر روی دانشجویان اجرا شد. طرح پژوهش از نوع همبستگی است. جامعه آماری همه دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه پیام‌نور اردبیل در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ بودند. نمونه پژوهش ۲۹۰ دانشجوی بود که به شیوه تصادفی ساده از دانشکده‌های مختلف دانشگاه انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل مقیاس خطرپذیری جوانان ایرانی (زاده محمدی و احمدآبادی ۱۳۹۰)، مقیاس هیجان‌خواهی زاگرمین، مقیاس خودکارآمدی شوارتز (۱۹۹۵) بود. نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که احساسات خودکارآمدی (۰/۳۸) و هیجان‌خواهی (۰/۳۲) با گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر رابطه معنادار دارد ($P < 0/01$). تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که احساسات خودکارآمدی ۳۵ درصد از واریانس و عدم‌بازداری از مولفه‌های هیجان‌خواهی ۴۱ درصد از واریانس مربوط به گرایش به رفتارهای پرخطر را تبیین می‌کند ($P < 0/001$).

کلیدواژه‌ها: رفتارهای ریسک‌پذیر، احساسات خودکارآمدی، هیجان‌خواهی.

* کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه محقق اردبیلی - اردبیل (نویسنده مسئول). pn5.batvaz@gmail.com

** عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان. Abolghasemi1344@uma.ac.ir

مقدمه

امروزه به طور فزاینده‌ای جوانان رفتارهای ریسک‌پذیر از خود بروز می‌دهند. از یک سو، دوره جوانی که خود یک دوره گذار محسوب می‌شود، و خصوصاً رسیدن به سن بلوغ که لازمه‌اش تعامل با والدین، نهادهای آموزشی، هم‌سالان و داشتن توانایی‌های عاطفی و شناختی است، در بین نظریه‌های اجتماعی جایگاه ممتازی دارد. از سوی دیگر، از ویژگی‌های بارز این دوره افزایش ریسک‌پذیری جوانان است.

نتایج یک مطالعه نشان داد که ریسک‌پذیری در کودکی شروع می‌شود و در جوانی به اوج خود می‌رسد (Keren & Hasida, 2007). رفتارهای ریسک‌پذیر جوانان که در دو طیف صدمه زدن به دیگران و صدمه به خود قرار دارد یکی از مهمترین مسائل بهداشتی و اجتماعی جوامع کنونی است که بر فرد، خانواده و جامعه تأثیر می‌گذارد (Johnston, 2002). رفتار ریسک‌پذیر یک عمل ارادی است که به صورت بالقوه می‌تواند هم پیامد مثبت داشته باشد هم منفی (Irwin, 2009). این رفتارها ممکن است زندگی دیگران را مختل کند یا به اشخاص و یا اموال آنان آسیب برساند (Masten, 2006). رفتارهای پرخطر ناهنجار انواع مختلفی دارد؛ از جمله این رفتارها می‌توان به بی‌دقتی و رفتارهای غیرمعمول در رانندگی، کنجکاوی در استفاده از مواد مخدر و روان‌گردان، مشروبات الکلی، بی‌احتیاطی در روابط جنسی، بی‌نظمی‌های غذایی، عصیان و سرکشی در رعایت قوانین و مقررات، ارتکاب جرم، قتل و خودکشی اشاره کرد (Muuss & Proton, 1998). در مقابل مواردی که در زمینه ریسک‌پذیری می‌توان به آن‌ها اشاره کرد، تمایل افراد به خطرپذیری تنها به دلیل ارضاء حس کنجکاوی، تخلیه هیجانات، عادت دیرینه سنتی، ارزش‌مند بودن آن و مواردی از این قبیل آن هم صرف‌نظر از پیامدها و نتایج خوب یا بد آن است (Steinberg, 2003). از نظر بویر^۱ (۲۰۰۶) رفتارهای پرخطر از حیث فراوانی، نمونه و ناخوشایندی شامل مصرف الکل، مصرف تنباکو، فعالیت جنسی نایمن، رانندگی خطرناک و خشونت بین فردی می‌شود. سایر پژوهش‌ها نشان داد که سن پدر و مادر هم قدرت پیش‌بینی‌کنندگی معناداری برای گرایش به رفتارهای پرخطر دارد. در واقع، سن بیشتر پدر و سن کمتر مادر، با گرایش بیشتر به رفتارهای پرخطر همراه است. این امر، از یک طرف به مقوله بروز شکاف بین نسلی اشاره دارد که فاصله سنی بیشتر والدین با فرزند، با اختلاف در نظام ارزشی و عقیدتی همراه است (احمدی، ۱۳۹۱). به‌طور خاص فاصله سنی بیشتر فرزندان با پدر، با تفاوت در نظام ارزشی و اهداف و ایده‌ها همراه است و این مسأله فاصله بین فرزند و پدر را بیشتر می‌کند. از سوی دیگر، این فاصله سنی، زبان

مشترک و درک متقابل پدر و فرزند را کاهش می‌دهد و این موارد، باعث جدایی بیشتر بین این دو و گرایش بیشتر به سمت رفتارهایی می‌شود که پدر لزوماً آنها را تأیید نمی‌کند و فرزند هم نظر و دیدگاه پدر برایش تعیین‌کننده و مؤثر نیست و بنابراین نداشتن درک متقابل و دوربی عقیدتی و رفتاری، باعث گرایش بیشتر به رفتارهای پرخطر و ریسک‌پذیر می‌شود.

بخش بزرگی از جوانان کشور، در دانشگاه‌ها مشغول به تحصیل و گذراندن دوران دانشجویی هستند و یکی از خصوصیات دوران دانشجویی، رسیدن به استقلال مجدد است که تحت تأثیر آن، دانشجویان خودمختاری بیشتری در سبک‌های زندگی و رفتارهای خود احساس کرده و حتی دسته‌ای از آنها گرایش بیشتری به سمت رفتارهای ناسالم و سبک‌های پرخطر پیدا می‌کنند (Lindberg & Boggess & Williams, 2000). برخلاف اینکه انتظار می‌رود تحصیلات دانشگاهی به دلیل افزایش سطح آگاهی، توان فکری و موقعیت اجتماعی، عوامل پیش‌گیری‌کننده در برابر آسیب‌هایی از قبیل سوء مصرف مواد و رفتارهای پرخطر دیگر باشد، ولی متأسفانه آمارها از گسترش روزافزون مصرف مواد در بین دانشجویان حکایت دارد. پژوهش‌های اندکی در خصوص رفتارهای پرخطر در بین دانشجویان دختر انجام گرفته است. مصرف مشروبات الکلی در زنان طی سال‌های اخیر تغییر کرده، به گونه‌ای که میزان مصرف الکل در بین دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر افزایش یافته است (Gill, 2002). از سوی دیگر، بعضی از خرده‌فرهنگ‌های مربوط به گروه‌های دانشجویی گاهی امتحان کردن انواع رفتارهای پرخطر مانند سیگار و مواد را ترغیب می‌کنند و دانشجویان در اوج تجربه رفتارهایی نظیر مصرف مواد و رفتارهای جنسی و مصرف سیگار در اوایل جوانی به سر می‌برند (Slusky, 2004). پژوهش‌ها نشان می‌دهد دانشجویان دختر بیش از دانشجویان پسر در معرض رفتارهای پرخطر جنسی و احتمالاً در معرض ابتلای به ایدز قرار دارند (Blon, 1999). مطالعات نشان داده است که ۶۱ درصد از دانشجویان آمریکایی سیگار، ۸۰ درصد الکل و ۵۴ درصد داروهای غیرقانونی مصرف می‌کنند (Rupp & Lisa, 2004).

در ایران نیز متأسفانه مطالعات نشان‌دهنده وضعیت قابل تأمل رفتارهای پرخطر در دانشجویان است. مثلاً مطالعه‌ای بر روی دانشجویان دختر دانشگاه تهران، نشان داد ۳۲/۳ درصد سابقه مصرف سیگار، ۸/۳ درصد سابقه مصرف الکل و ۳/۱۵ درصد سابقه مصرف مواد داشتند (رضوانیان، ۱۳۷۸). در مطالعه دیگری که بر دانشجویان دانشگاه‌های بابل انجام شد، شیوع درگیری فیزیکی ۵/۳۳ درصد، مصرف سیگار ۷/۳ درصد، و مصرف مواد مخدر و داروهای نیروزا ۳ درصد تعیین شد (سهرابی و همکاران، ۱۳۸۸). مطالعات دیگری هم نشان می‌دهد که شیوع سوء مصرف مواد در دانشجویان ۱۵/۴ درصد و شیوع قلیان و سیگار در

حدود ۴۷ درصد است (Babaei, 2015).

خودکارآمدی به عنوان سازه‌ای شخصیتی، قضاوتی است از جانب فرد درباره توانایی خود در بروز رفتارهای مشخصی که به اهداف مشخص بینجامد یا آنکه به وی در مقابله با موقعیت‌های تنش‌زا، کمک کند (Karademas, 2006). احساسات خودکارآمدی حس خوشبینی نسبت به توانایی‌های شخصی است که سازه‌ای جهان‌شمول است و در انگیزش انسان نقش به‌سزایی دارد (Schwartz & Jerasalem, 1995). پژوهش‌ها نشان داده است که خودکارآمدی بالا با کیفیت زندگی بهتر، اعتماد به نفس بالاتر، اعتیاد کمتر و نتایج درمانی بهتر رابطه دارد (Warren & Stein & Grella, 2007). مطالعات اخیر، نقش خودکارآمدی امتناع را در مصرف مواد نشان داده‌اند. به عنوان مثال، انجام رفتارهای ریسک‌پذیر مانند مصرف الکل، سیگار و سایر مواد با ناتوانی نوجوان در مقابله با فشارهای اجتماعی رابطه دارد (Farrell & Marshall, 2006). همچنین مطالعات حاکی از آن است که ویژگی‌های درون‌فردی مرتبط با قابلیت‌های عمومی نظیر حل مسأله و خودکارآمدی، نقش اساسی در آمادگی برای رفتارهای ریسک‌پذیر دارند. برخی مطالعات نیز بر رابطه مستقیم بین مصرف سیگار و مهارت‌های حل مسأله ضعیف و خودکارآمدی پایین تأکید می‌کنند.

از جمله عوامل مؤثر در گرایش به رفتارهای پرخطر، ویژگی‌های روان‌شناختی است (Markery & Marker & Tinsley, 2003). پژوهش‌های موجود در این زمینه توجه خود را به هیجان‌خواهی معطوف کرده‌اند. در واقع هیجان‌خواهی یکی از مهمترین عواملی است که بر تمایل افراد به رفتارهای پرخطر اثر می‌گذارد. هیجان‌خواهی به صورت نیاز به تجارب و هیجان‌های متنوع، جدید و پیچیده و همچنین تمایل به پذیرش خطرات جسمی و اجتماعی برای دستیابی به این‌گونه تجارب تعریف شده است (Zukerman, 2007). در مورد اختیاری یا جبری بودن رفتار دو دیدگاه وجود دارد. دیدگاهی که اعتقاد دارد انسان در یک مسیر پوشش و حرکت بر رفتار خود کنترل دارد و می‌تواند محیط را تا حدودی تحت نفوذ خویش قرار دهد و در مقابل دیدگاه رفتارگرایی بر عامل بیرونی و جبر محیط تأکید دارند. در نظریه خودتعیینی که توسط دسی و ریان مطرح شد، درباره رفتار این‌گونه توضیح می‌دهد که رفتار آگاهانه افراد به دو دسته رفتار مستقل و رفتار کنترل‌شده تقسیم می‌شود. در رفتار مستقل، فرد با توجه به آنچه که تشخیص می‌دهد، عملی را انجام می‌دهد، ولی در رفتار کنترل‌شده فرد تحت تأثیر عوامل دیگر مرتکب انجام عملی می‌شود؛ به عبارت دیگر، رفتارهای بیشتر تحت تأثیر انگیزه‌های درونی یا بیرونی قرار می‌گیرد (Ryan & Deci, 2007). طبق الگوی نظری - اجتماعی گتزلز، رفتار اجتماعی نه فقط تابعی از انتظارات هنجاری، بلکه تابعی از گرایش‌های خاص

است که این دو ممکن است بر هم منطبق نشوند. بنابراین دیدگاه‌ها، ویژگی روان‌شناختی از جمله هیجان‌خواهی می‌تواند بر روی رفتار تاثیر داشته باشد. مطالعه مهرابی، کجباف و مجاهد (۱۳۸۹) نشان داد که هر چهار مؤلفه اصلی هیجان‌خواهی شامل تجربه‌طلبی، فقدان بازداری، حساسیت به یکنواختی و خطرجویی، پیش‌بینی‌کننده گرایش به رفتارهای پرخطر در دانشجویان است. رد (۲۰۰۹) در پژوهشی به این نتیجه رسید که گرایش به خشونت جسمی و جنسی، با هیجان‌خواهی به‌ویژه در حساسیت به یکنواختی و خطرجویی بالا، رابطه دارد. نتایج یک مطالعه بیان‌گر این بود که هیجان‌خواهی در گرایش به رفتار پرخطری نظیر مصرف سیگار دخیل است (Kear, 2002). بررسی مطالعات مختلف نشان می‌دهد که هیجان‌خواهی با سوء مصرف مواد (Roberti, 2004)، مصرف الکل (Dunlop, 2010)، شرکای جنسی متعدد (Hittner & Swickert, 2001)، فعالیت جنسی بی‌قاعده (Williams, 1992) و تکانش‌گری (Bouchard, 2009)، رابطه معنادار دارد. با توجه به ضرورت پرداختن به گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر در دانشجویان و لزوم شناسایی مهمترین عوامل مؤثر در گرایش به این‌گونه رفتارها با هدف تدوین برنامه‌های آموزشی پیش‌گیرانه بر پایه این عوامل، در این مطالعه به بررسی رابطه بین گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر بر اساس احساسات خودکارآمدی و هیجان‌خواهی پرداخته شده است. این مطالعه ۴ فرضیه اصلی داشت:

- ۱) بین احساسات خودکارآمدی با گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر در دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد.
- ۲) بین هیجان‌خواهی با گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر در دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد.
- ۳) احساسات خودکارآمدی، گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر در دانشجویان را پیش‌بینی می‌کند.
- ۴) هیجان‌خواهی، گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر در دانشجویان را پیش‌بینی می‌کند.

۱) روش

روش پژوهش، جامعه آماری و نمونه: این مطالعه از نظر هدف جزء مطالعات بنیادی به‌شمار می‌رود. طرح پژوهش این مطالعه، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری این مطالعه همه دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه پیام‌نور اردبیل در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ بودند. بر این اساس، نمونه آماری این مطالعه ۲۹۰ دانشجوی دانشگاه پیام‌نور اردبیل بود که از بین دانشجویان دوره کارشناسی پنج دانشکده به‌شیوه تصادفی ساده انتخاب شدند. حجم نمونه براساس معادله کوکران و حجم جامعه آماری (حدود ۸۵۰۰ نفر) و واریانس نمرات متغیر وابسته پژوهش (۱۶/۱) و بر اساس سطح خطای ۰/۰۵ و آزمون فرض دو دامنه (۱/۹۶)

برابر با ۲۷۱ به دست آمد. البته به منظور در نظر گرفتن ریزش احتمالی آزمودنی ها و همچنین افزایش دقت نمونه گیری، این حجم به ۳۰۰ نفر افزایش داده شد.

۲) ابزار سنجش

مقیاس خطرپذیری جوانان ایرانی (IADS): برای سنجش چهار مقیاس خطرپذیری جوانان ایرانی گرایش به رفتارهای پرخطر، از مقیاس خطرپذیری جوانان ایرانی (IADS) استفاده شد. زاده محمدی و احمدآبادی (۱۳۹۰) این پرسش نامه را در ۳۸ عبارت تدوین کرده اند که آسیب پذیری نوجوانان در هفت دسته رفتارهای پرخطر از قبیل خشونت، رانندگی مخاطره آمیز، سیگار کشیدن، مصرف مواد مخدر، مصرف الکل، رابطه و رفتار جنسی و گرایش به جنس مخالف را می سنجد. پاسخگویان موافقت یا مخالفت خود را با این گویه ها در یک مقیاس پنج گزینه ای از کاملاً موافق (با نمره ۵) تا کاملاً مخالف (با نمره ۱) بیان می کنند. پایایی این ابزار به شیوه آلفای کرونباخ، برای مقیاس کلی ۰/۹۴ آمده است (زاده محمدی و احمدآبادی ۱۳۹۰). در این مطالعه هم، همسانی درونی این پرسش نامه به شیوه آلفای کرونباخ برای پرسش نامه ۲۷ عبارتی مقیاس که عبارت های دو مقیاس خشونت و رانندگی پرخطر حذف شده، ۰/۹۵ به دست آمد.

مقیاس خودکارآمدی شوارتز (۱۹۹۵): این ابزار ده ماده دارد که براساس یک مقیاس چهار درجه ای از «اصلاً درست نیست» تا «کاملاً درست است» سنجیده می شود. رجیبی (۱۳۸۵) به منظور هنجاریابی این آزمون در ایران، آن را بر روی نمونه ای ۵۸۷ نفری از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه چمران اهواز و دانشگاه آزاد مرودشت اجرا کرد که نتایج مربوط به اعتبار آن براساس آلفای کرونباخ، به ترتیب ۰/۸۴ و ۰/۸۰ به دست آمد. در پژوهش رجیبی، ضرایب روایی هم گرا میان مقیاس خودکارآمدی عمومی و مقیاس عزت نفس روزنبرگ بر روی ۳۱۸ نفر ۰/۳۰، در دانشگاه شهید چمران اهواز بر روی ۲۶۷ نفر ۰/۲۰ و در دانشجویان دانشگاه آزاد مرودشت بر روی ۲۰۸ نفر ۰/۲۳ به دست آمد.

مقیاس هیجان طلبی زاگرمین: پرسش نامه هیجان طلبی زاگرمین به سنجش تمایل به هیجانات در چهار حیطه یا خرده مقیاس با نام های خطر جویی یا ماجراجویی، تجربه جویی، حساسیت نسبت به یکنواختی و فقدان بازدارنده می پردازد (فرانکن، ۱۳۸۴). این مقیاس شامل ۴۰ گویه است و هر خرده مقیاس ۱۰ گویه دارد. پایایی این پرسش نامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ، برای خرده مقیاس خطر جویی یا ماجراجویی ۰/۷۴، خرده مقیاس تجربه جویی ۰/۷۲، خرده مقیاس حساسیت نسبت به یکنواختی ۰/۷۳، خرده مقیاس فقدان بازدارنده ۰/۴۱ و برای

کل مقیاس برابر با ۰/۸۵ گزارش شده است (مهرابی و همکاران ۱۳۸۹). در این مطالعه هم پایایی به شیوه آلفای کرونباخ ۰/۸۸ به دست آمد.

۳) روش اجرا و تحلیل داده‌ها

برای اجرای پژوهش، پس از گرفتن مجوزهای لازم، برای دستیابی به گروه نمونه مورد نظر، ابتدا همه دانشکده‌های دانشگاه پیام‌نور به گروه‌های آموزشی علوم انسانی، فنی و مهندسی و علوم پایه تقسیم شد. در ادامه با هماهنگی دانشگاه، از بین دانشکده‌ها، پنج دانشکده به طور تصادفی انتخاب شد. اجرا به صورت گروهی در کلاس‌های درس صورت گرفت. برای گردآوری داده‌ها، پس از توضیح مختصر در مورد هدف از پژوهش، هر سه ابزار پژوهش به ترتیب‌های تصادفی در اختیار اعضای گروه نمونه قرار گرفت. تکمیل پرسش‌نامه‌ها بین ۲۰ تا ۳۰ دقیقه طول کشید. سپس با نمره‌گذاری پرسش‌نامه‌ها و تدوین ماتریس نمرات، تحلیل آماری براساس اهداف پژوهش انجام گرفت و گزارش نهایی تدوین شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از انجام نرم افزار ۱۶-SPSS انجام گرفت.

۴) یافته‌ها

براساس نتایج پژوهش حاضر، ۷۸ درصد از شرکت‌کننده‌های پژوهش را پسران و ۲۲ درصد را دختران تشکیل می‌دهند. میانگین سنی افراد ۱۹/۲۲ (انحراف معیار ۱/۱۰) بود. بررسی ضرایب همبستگی میان گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر، احساسات خودکارآمدی و هیجان‌خواهی نشان داد که میزان ضریب همبستگی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر با احساسات خودکارآمدی ($P < ۰/۰۱$ و $r = ۰/۳۸$) و میزان همبستگی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر با هیجان‌خواهی ($P < ۰/۰۱$ و $r = ۰/۳۲$) است. بنابراین فرضیه ۱ و ۲ تایید شد (جدول ۱).

جدول ۱- ماتریس ضرایب همبستگی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر با مولفه‌های احساسات خودکارآمدی و هیجان‌خواهی دانشجویان

هیجان‌خواهی	احساسات خودکارآمدی	مولفه‌های رفتارهای ریسک‌پذیر
*۰/۱۵	۰/۵۲	خشونت
۰/۰۸	۰/۷۴	رانندگی مخاطره‌آمیز
۰/۱۲	۰/۰۱	سیگار کشیدن
۰/۰۱	** -۰/۲۰	مصرف مواد مخدر

۰/۱۱	۰/۲۱	مصرف الکل
۰/۲۰	-۰/۰۶	رابطه و رفتار جنسی
-۰/۲۰	۰/۱۶	گرایش به جنس مخالف
۰/۳۲	۰/۳۸	کل

* P < ۰/۰۰۱ ** P < ۰/۰۵

در مرحله بعد، برای بررسی این سؤال که آیا احساسات خودکارآمدی و هیجان خواهی توانایی پیش بینی گرایش به رفتارهای ریسک پذیر را دارند یا خیر، از روش تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد (جدول ۲).

جدول ۲- مشخصه های تحلیل رگرسیون گام به گام گرایش به رفتارهای ریسک پذیر براساس احساسات خودکارآمدی و هیجان خواهی دانشجویان

متغیر	R	سهم کل مرحله	سهم خالص (%)	ضرایب خام	ضرایب استاندارد	T	VIF	مقدار ویژه
خودکارآمدی	۰/۳۵۱	۰/۲۶۶	۳۵/۱	-۲/۲۱	-۰/۳۵۷	** -۷/۷۸	۱/۳۳	۰/۱۷۹
عدم بازداری	۰/۴۱۶	۰/۴۳۴	۸/۳	-۳/۸۱	-۰/۲۵۸	** -۶/۱۷	۱/۱۲	۰/۰۷۰

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون به شیوه سلسله مراتبی مندرج در جدول ۲ نشان داد از بین مجموعه متغیرهای مرحله اول، متغیر خودکارآمدی با ضریب رگرسیون ۰/۳۵۱ در گام اول وارد معادله رگرسیون برای پیش بینی گرایش به رفتارهای پرخطر شده است. خودکارآمدی به تنهایی ۳۵/۱ درصد از گرایش به رفتارهای ریسک پذیر را به طور معناداری تبیین می کند. در گام دوم، متغیر عدم بازداری از خرده مقیاس های هیجان خواهی به معادله وارد شده و ضریب رگرسیون را به ۰/۴۱۶ افزایش داده و سهمی ۸/۳ درصدی در تبیین رفتارهای ریسک پذیر را نشان می دهد. (P < ۰/۰۱). بنابراین فرضیه سوم پژوهش برای پیش بینی رفتارهای ریسک پذیر براساس مقیاس احساسات خودکارآمدی تایید شد. فرضیه چهارم مبنی بر پیش بینی کنندگی رفتارهای ریسک پذیر بر اساس مقیاس هیجان خواهی انجام شد که فقط متغیر عدم بازداری توانایی پیش بینی کننده برای رفتارهای ریسک پذیر دانشجویان را تأیید کرد و برای سایر متغیرهای جمعیت شناختی یا سایر خرده مقیاس های دیگر متغیرها، تأیید نشد.

۵) بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه با هدف پیش‌بینی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر براساس احساسات خودکارآمدی و هیجان‌خواهی در دانشجویان دانشگاه پیام‌نور اردبیل انجام شد. نتایج این مطالعه حاکی از آن بود که هر دو متغیر احساسات خودکارآمدی (۳۸٪ واریانس) و متغیر عدم بازداری از مؤلفه‌های هیجان‌خواهی (۳۲٪ واریانس) مربوط به گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر را تبیین می‌کنند. این نتایج نشان می‌دهد که اصلی‌ترین متغیر در تبیین گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر احساسات خودکارآمدی است. این یافته به این معنی است که خودکارآمدی فرد در رویارویی با موقعیت‌های تنش‌زا و مقابله با فشارهای اجتماعی به ویژه همسالان در گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر به‌عنوان عامل محرک تلقی می‌شود. این یافته با یافته‌های وارن و همکاران (۲۰۰۷)؛ اپستین و همکاران (۲۰۱۰) و فارل و مارشال (۲۰۱۳) هم‌سوایی دارد. این یافته همچنین با نظریه یادگیری اجتماعی - شناختی بندورا در خصوص مفهوم خودکارآمدی امتناع هم‌سو است. این نظریه بین دو نوع خودکارآمدی تفاوت قایل می‌شود. خودکارآمدی مصرف‌کننده که به عقاید نوجوان درباره توانایی او در انجام رفتارهای پرخطر نظیر مصرف مواد اشاره دارد و خودکارآمدی امتناع که منعکس‌کننده باور نوجوان به توانایی او در برابر فشار اجتماعی برای رفتار پرخطر است. مشاهده هم‌سالانی که نحوه دسترسی و مصرف مواد را به نوجوان یاد می‌دهند، مهارت‌های لازم در زمینه مصرف را در اختیار نوجوان قرار می‌دهد و در مقابل مشاهده هم‌سالانی که براساس خودکارآمدی امتناع در برابر فشار اجتماعی مصرف ایستادگی می‌کنند، مهارت‌های امتناع و خودکارآمدی نوجوان را تقویت می‌کند. مطالعات بسیاری وجود دارند که نشان می‌دهند ارتباط با هم‌سالان ماجراجو، یکی از قوی‌ترین عوامل اجتماعی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر در بین نوجوانان است. (Farrell & Marshall, 2006).

علاوه بر این، متغیر مؤثر و پیش‌بینی‌کننده دیگر برای گرایش به رفتارهای پرخطر، هیجان‌خواهی در حیطه عدم‌بازداری بود. این نتایج با نتایج پژوهش‌های قبلی مانند رابرتی (۲۰۰۴)، دانلوپ و روبر (۲۰۱۰)، هیتنر و سوئکرت (۲۰۰۶)، ویلیامز و همکاران (۱۹۹۲)، بوچارد، (۱۹۹۷)، رید و همکاران (۲۰۰۹) هم‌خوانی دارد. همچنین هیجان‌خواهی با گرایش به رفتارهای پرخطر به مصادیق رفتارهای پرخطر مانند مصرف مواد و مشروب و خشونت‌خواهی و درگیرشدن در روابط جنسی آسیب‌زا همراه بوده است (سراج زاده و فیضی ۱۳۸۶ و سلیمی و داوری ۱۳۹۱) و از این حیث این نتایج با نتایج پژوهش‌های فیشر و همکاران (۲۰۰۸) و کشاورزی و همکاران (۱۳۹۴) هم‌خوانی دارد. در واقع، عدم‌بازداری به عنوان میل به پذیرش خطرات اجتماعی و جسمی در قبال انجام رفتارهای خاص تعریف

شده است. عدم بازداری با میل به برداشتن موانع اجتماعی و جنسی و یا به طور عام تر، فرار از هر نوع محدودیتی را که واقعیت اجتماعی معمول بر فرد تحمیل می کند شامل می شود (Carr & Groer, 2003). بر این اساس، به نظر می رسد بالا رفتن میزان عدم بازداری در دانشجویان در واقع به معنای نادیده انگاشتن محدودیت ها و الزاماتی است که جامعه برای رفتار افراد قایل شده است و این عدم بازداری بیشتر، احتمالاً به صورت های مختلف خود را در رفتار دانشجویان جوان نشان می دهد که نمونه آن گرایش بیشتر به رفتارهای پرخطری مانند مصرف مواد و مشروب و رابطه با جنس مخالف خارج از حریم زناشویی است که باعث می شود سبک زندگی افراد دچار تغییر و دگرگونی شود. این مطالعه به سهم خود نشان داد که رویکرد و یا نظریه سبک زندگی، مفهومی کاربردی در حوزه های گوناگون است. در نتیجه، سبک زندگی یک اصطلاح ریشه ای است که مطابق با حوزه های تحقیقی گوناگون، با جنبه های متفاوت زندگی اجتماعی و فرهنگی بشری سر و کار دارد. یکی از این حوزه ها، جایی که سبک زندگی بسیار مرسوم به نظر می رسد تحقیقات مرتبط با مفهوم سلامتی و رفتارهای ریسک پذیر است. به عبارت دیگر، سبک زندگی دارای دو جنبه اساسی سالم و خطرناک و همچنین یک عامل بسیار مهم در تعیین مثبت و منفی بودن شیوه زندگی افراد است. به همین سان، سبک زندگی در تحقیقات مربوط به رفتارهای ریسک پذیر و آسیب زا قابل کاربرد است. به نظر می رسد که بخش قابل توجهی از آسیب های اجتماعی احتمالی در آینده ی نوجوانان و جوانان، به چگونگی تنظیم این هیجانها و سبک زندگی آنها باز می شود. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که عدم بازداری، عامل مهمی است که میل به خطرجویی را شدت می بخشد و موانع فرد را برای رسیدن به لذات آنی از طریق صرف نظر از موانع اجتماعی و عقلانی موجود کاهش می دهد. این عدم بازداری، احتمالاً با تفکر پیامدی ضعیف تر و نادیده انگاشتن پیامدهای منفی فردی و اجتماعی انجام این گونه رفتارها همراه است. به نظر می رسد آماده بودن شرایط هیجانی در محیط، به واسطه چند عامل با افزایش تمایل به رفتارهای مخاطره آمیز همراه است. اولین مسأله، فراهم کردن الگوهای عینی برای انجام رفتارهای نامطلوب است که در اطراف فرد وجود دارد. عامل دوم، دریافت تقویت از جانب الگوها برای انجام این گونه رفتارها است. عامل سوم، فراوانی و کثرت این گونه رفتارها است که از یک سو فرد متأثر از عامل هم نوایی به انجام آن رفتارها مبادرت می ورزد و از سوی دیگر، این فراوانی افرادی که مرتکب رفتارهای مخاطره آمیز می شوند، موانع و محدودیت ها و در واقع قبح انجام این اعمال را نزد فرد کاهش می دهد و میل به انجام این عمل را افزایش می دهد.

تحلیل رگرسیون گام به گام گرایش به رفتارهای ریسک پذیر بر اساس احساسات خودکارآمدی و هیجان خواهی نیز نشان داد که عامل احساسات خودکارآمدی و در عامل

هیجان‌خواهی، فقط متغیر عدم بازداری در پیش‌بینی گرایش به رفتارهای ریسک‌پذیر دانشجویان نقش دارند. بنابراین میزان ارتباط یک عامل شخصیتی (خودکارآمدی) با رفتارهای ریسک‌پذیر، کمتر از یک متغیر روان‌شناختی (هیجان‌خواهی) است. از این نکته می‌توان در امر درمان و پیش‌گیری کمک گرفته و در فرآیند این نوع مداخلات بر فعالیت‌هایی که خود فرد را بیشتر درگیر می‌کند، تمرکز کرد. زیرا دستیابی به موفقیت در درمان‌های نیازمند هزینه مالی و انسانی بسیار بیشتری است. البته کاملاً روشن است که توجه هم‌زمان به این دو، نتایج درخشان‌تری را به بار خواهد آورد. از جمله محدودیت‌های این پژوهش، می‌توان به جمعیت نمونه اشاره کرد که معرف دقیقی از جامعه مورد بررسی نیست. علاوه بر آن، به دلیل محدودیت‌های مالی، در این پژوهش مصاحبه بالینی با افراد برای بررسی کامل موضوع رفتار ریسک‌پذیر به عمل نیامده و به اطلاعات به دست آمده از پرسش‌نامه، اکتفا شده است. این مطلب ممکن است باعث ایجاد سوءگیری در پاسخ‌ها و نیز افت میزان هم‌بستگی‌های واقعی شده باشد. در مجموع می‌توان گفت که با استفاده از سازه‌های روان‌شناختی همچون خودکارآمدی و هیجان‌خواهی، می‌توان به تبیین بخشی از موضوع پیچیده‌ای همچون رفتارهای ریسک‌پذیر پرداخت.

منابع

۱. احمدی، حبیب. ۱۳۹۱. جامعه‌شناسی انحرافات. تهران: انتشارت سمت.
۲. رجیبی، غلامرضا. ۱۳۸۵. بررسی پایایی و روایی مقیاس باورهای خودکارآمدی در دانشجویان روان‌شناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه آزاد مرودشت. فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، ۲(۲): ۱۱۱-۱۲۲.
۳. رضوانیان، الهام. ۱۳۷۸. بررسی الگوهای اجتماعی مصرف مواد در دانشجویان دختر دانشکده‌های دانشگاه تهران. پایان‌نامه دکترای پزشکی عمومی، دانشگاه علوم پزشکی تهران: دانشکده روان‌شناسی.
۴. زاده محمدی، علی. زهره احمدآبادی، و محمود حیدری. ۱۳۹۰. تدوین و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس خطرپذیری نوجوانان ایرانی. روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ۳(۱۷): ۲۲۵-۲۱۸.
۵. سراج‌زاده، سید حسین، و ایرج فیضی. ۱۳۸۶. عوامل اجتماعی مؤثر بر مصرف تریاک و مشروبات الکلی در بین دانشجویان. علوم اجتماعی، ۳۱(۲): ۸۱-۱۰۱.
۶. سلیمی، علی، و محمود داوری. ۱۳۹۱. جامعه‌شناسی کجروی. تهران: نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۷. سهرابی فرد، نسرين و پرویز آزادفلاح. ۱۳۸۸. ساختار عاملی اعتباریابی و رواسازی مقیاس زودانگیختگی. تحقیقات روان‌شناختی (۳): ۶۵-۷۸.
۸. کشاورزی، امیر، شهرام وزیری، و فرح لطفی کاشانی. ۱۳۹۴. تأثیر همراه‌سازی درمان حساس‌سازی

پنهان با درمان شناختی-رفتاری بر میزان قدرت میل و احتمال به مصرف کراک، دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی ۱۶(۶۱):۲۵-۳۳.

۹. مهرابی، حسینعلی، کجباف، محمدباقر، و مجاهد، عزیزاله. ۱۳۸۹. پیش بینی رفتار پرخطر بر اساس هیجان خواهی و عوامل جمعیت شناختی در دانشجویان دانشگاه اصفهان. مطالعات روان شناختی، ۶(۲):۱۴۱-۱۵۸.

10. Babaei Heydarabadi A, Ramezankhani A, Berekati H, Vejdani M, Shariatinejad K, Panahi R, Kashfi SH, & Imanzad M. 2015 /6. Prevalence of substance abuse among dormitory students of Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. International journal of high risk behaviors and addiction, 4(2).

11. Boyer, T.W. 2006. The development of risk-taking: A multi-perspective review. Developmental Review, 26: 291-345.

12. Blon, G., Ehrharatt, A., Wasserheit, J. 1999. Gender perspective and STDS. Sexually transmitted disease. New York: MCGraw-Hill.

13. Bouchard, J. 2009. The genetic correlation between impulsivity and sensation seeking traits. Journal of Behavior Genetics, 27(2):63-45.

14. Carr, G.M., & Grover, S. 2003. Risk taking behavior of young women in Australia, screening for health risk behavior, Medical journal of Australia, 178(12): 601-604.

15. Dunlop, S. & Romer, D. 2010. Adolescent and young adult crash risk: sensation seeking, substance, use personality and substance use behavior. Journal of Adolescent Health, 23(11):46-90.

16. Epstein, J.A., Griffin, K.W., & Botvin, G.J. 2000. A model of smoking among inner city adolescents: The role of personal competence and perceived benefits of smoking. Journal of Smoking Preventive Medicine, 31, 107-114.

17. Farrell, M., & Marshall, E.J. 2006. Epidemiology of tobacco, alcohol, and drug use. Classification and Epidemiology, 12, 41-67.

18. Fisher, H.H., Eke, A.N., Cance, J., Hawkins S.R. & Lam W.K. 2008. Correlates of HIV-related risk behaviors in African American adolescents from substanceusing families: Patterns of adolescent-level factors associated with sexual experience and substance use. Journal of Adolescents Health, 42(2): 161-169.

19. Gill, J.S. 2002. Reported levels of alcohol consumption and binge drinking within the UK

- undergraduate student population over the last 25 years. *Alcohol and Alcoholism*, 37, 109–120.
20. Hittner, J. & Swickert, R. 2001. Sensation seeking and alcohol use, a meta-analytic review. *Journal of Addictive Behavior*, 31 (3):83–401.
 21. Irwin, C. E., Millstein S. G. 2009. Correlates and predictors of risk-taking behavior during adolescence. In L. P. Lipsitt & L. L. Mitnick (Ed.). *Self-regulatory behavior and risk taking: Causes and consequences*, New Jersey: Ablex Publishing. 25(2):3–39.
 22. Johnston, L.D.; O'Malley, P.M. & Bachman, J.G. 2002. *Monitoring the Future National Survey*.
 23. Karademas, C.E. 2006. Self-efficacy, social support, and well-being: The mediating role of optimism. *Personality and Individual Differences*, 40, 1281–1290.
 24. Kear, M.E. 2002. Psychosocial determinants of cigarette smoking among college students. *Journal of Community Health Nursing*, 19(4), 245–257.
 25. Keren, M., Hasida, B. 2007. Risk-taking among adolescents: Association with social and affective factors. *Journal of adolescent ce*, 1–14.
 26. Lindberg, L.D., Boggess, S. & Williams, S. 2000. *Multiple Threats: The co-occurrence of teen health risk behaviors*. Washington, DC: U. S. Department of health and human services, Retrieved from <http://www.urban.org/family/at-risk/multiplethreats>.
 27. Masten, A.S. 2006. Resilience and development: contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, 2(4):425–444.
 28. Muuss, R. & Proton, H. 1998. *Increasing risks behavior among adolescents*. Adolescent Behavior and Society. New York: Prentice-Hill.
 29. Markery, C., Marker, P., Tinsley, B. 2003. Personality, puberty and preadolescent girls risky behavior: examine the predictive value of the five-factor model of personality. *Journal of Research Personality*, 37(2): 19–45.
 30. Rupp, P., & Lisa, L. 2004. *Handbook of preventing interventions for adolescents*. New York: John Wiley. Schwartz, R., & Jerasalem, M. (1995). Generalized self-efficacy scale. In J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston, *Measures in health psychology: A user's portfolio*. (pp. 33–37). Winstor, UK: NFER-NELSON.
 31. Reed, E., Amaro, H., Matsumato, A. & Kaysen, D. 2009. Relation between interpersonal violence and substance use, among a sample of university students: examination of the role of

- victim and perpetrator substance use, *Journal Addictive Behaviors*, 34(3):31-48.
32. Roberti, J. 2004. A review of behavioral seeking and risky behavior and biological correlate of sensation seeking, *Journal of Research Personality*, 38(2):79-256.
33. Ryan, R.M., & R Deci, E.L. 2000. Selfdetermination theory and the facilitation of intrinsic Motivation, social development, and Well-being *American psychologist*. 55, 68-78.
34. Slusky, R. 2004. Decreasing high-risk behavior in teens, a theatre program empower student to reach out to their peers, *Journal of HealthCare Executives*, 19(1):48-49.
35. Steinberg, L. 2003. Is decision making the right framework for research on adolescent risk taking (pp. 18-24). In D. Roemer (Ed.), *Reducing adolescent risk: Towards an integrated approach*. London: Sage Publishing.
36. Schwartz, R., & Jerusalem, M. 1995. Generalized self-efficacy scale. In J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston, *Measures in health psychology: A user's portfolio*. (pp. 33-37). Winstor, UK: NFER-NELSON.
37. Williams, S., Kimbie, L., Govell, N., Weiss, H., Newton, J. & Fisher, J. 1992. College student use implicit personality theory instead of safe sex, *Journal of Applied Social Psychology*, 22(12): 33-921.
38. Warren, J.I., Stein, J.A., & Grella, C.E. 2007. Role of social support and self-efficacy in treatment outcomes among clients with co-occurring disorders. *Drug and Alcohol Dependence*, 12, 30-46.
39. Zukerman, M. 2007. *Sensation seeking and risky behavior* Washington. American Psychological Association.